

ODKAZ OSOBNOSTI JAKO PŘÍSPĚVEK K AKTUÁLNÍM TEORETICKÝM OTÁZKÁM

Kamil Fuchs

Klíčová slova:

teleologie, merkantilismus, národní hospodářství, teleologická metoda, pozitivní ekonomie, noetika, hospodářská politika

Keywords:

teleology, mercantilism, national economy, theleological method, positive economics, noetics, economic policy

Abstrakt:

Tento článek je věnován utváření předmětu ekonomie v teorii K. Engliše. V první části je vymezen historický kontext utváření národohospodářské vědy v českých zemích. Dále jsou uvedeny specifické podmínky vztahující se ke konstituování brněnské ekonomické školy po vzniku Československa. Druhá část ilustruje kontinuitu přístupu Engliše v kontextu ekonomických názorů Albína Bráfa. Zdůrazněna je schopnost Engliše odpoutat se od zavedeného rámce výkladu hospodářských otázek a originální způsob kombinace pozitivního výkladu ekonomické teorie s tradicí společenského kontextu praktické hospodářské politiky.

Abstract:

This article is dedicated to forming the subject of economic science in the theory K. Englis. In the first part the historical context shaping national economic science in the Czech lands is defined. Next, the specific conditions applying to the creation of the Brno school are identified. The second part shows the continuity of Englis's approach to the subject in the context of Braf's economic views. However, the Englis's ability to break away from the established framework and in original way combine the positive interpretation of economic theory with the tradition of the social context of practical economic policy is demonstrated.

Úvod

V roce 2011 uplynulo 50 let od smrti jedné z dominujících osobností českého ekonomického myšlení, Karla Engliše (1880 – 1961). S touto výjimečnou osobností je spojováno především rozpracování teleologické metody v ekonomii meziválečného období minulého století. Nezřídka mají práce věnované Englišovi především podobu historického ohlédnutí za osobností, se kterou byl spojen úspěšný rozvoj ekonomiky a měny meziválečného Československa, či jeho persekuce po roce 1948. Méně prostoru je věnováno zvýrazňování skutečnosti, že v přístupu Engliše jsou obsaženy inspirující podněty pro soudobé ekonomické myšlení, ekonomickou teorii i hospodářskou praxi. Všimněme si dvou takových souvislostí.

1. Metoda se rozpracovává ke zkoumání předmětu

Engliš stál u zrodu brněnské školy, jejíž formování bylo poznamenáno řadou objektivních okolností provázejících vývoj ekonomické teorie na počátku 20. století. Svoji roli sehrávaly

i specifické podmínky provázející první léta činnosti Masarykovy univerzity, se kterými je spojeno vytvoření institucionálního rámce ekonomického vzdělávání v Brně. V Praze dostala historie ekonomického vzdělávání významný impuls převodem katedry a oboru kamerálních nauk z filozofické na právnickou fakultu pražské univerzity v roce 1784. Vedoucí osobností spojenou s těmito proměnami byl *Josef Ignác Buček (1741 - 1821)*. Rodák z Příbora konal přednášky v němčině a jako základní studijní materiál využíval Sonnenfelsovu učebnici pokrývající reprezentativní obsah kamerální nauky dělený do tří částí: policejní věda (spojována se zasahováním státu do různých oblastí společenského života, včetně hospodářství), obchodní věda a finanční věda. Když v roce 1803 ukončil své pedagogické působení na pražské univerzitě, stal se jeho nástupcem na katedře kamerálních věd *Václav Gustav Kopetz (1781 – 1857)*, u kterého byl zřejmý vliv fyziokratických idejí, ale který rovněž často citoval z děl A. Smitha i J. CH. Sismondiho. Proto je s ním spojován postupný obrat v českém ekonomickém myšlení a nejlépe o tom vypovídají zachované přednáškové sešity všech tří dílů nauky. Je patrné, že se svým výkladem zásadně odchyloval od Vídní předepsané učebnice. V jeho pojetí je národní hospodářství rozděleno do dvou částí, z nichž první tvořila *národohospodářská teorie* (zabývala se poznáváním přirozených zákonů) a druhou *národohospodářská politika* (odstraňování překážek rozvoje individuální iniciativy). Důsledkem je obsahová kolize s tradičním kamerálním výkladem hospodářství a role státu, neboť v první části nebyla nauka podřízena hospodářské roli státu, naopak státu bylo vymezeno místo v nezměnitelných podmínkách působení přirozených zákonů. Při hledání kompromisu mezi kameralistikou a učením A. Smitha mu byl návodem či vzorem K. H. Rau (1792 – 1870). Definitivní odklon od kameralistiky je však spojen až s další generací myslitelů, se kterou je spojeno i vydání díla usilujícího o systematický výklad národohospodářské nauky.

Za skutečně prvního českého národohospodáře je považován *Josef Kaizl (1854 – 1901)*, který se po maturitě v roce 1871 zapsal na právnickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Kaizl si byl vědom posunu ekonomického myšlení a využil stipendia, které mu bylo uděleno ke studiu na univerzitě ve Štrasburku (1876 - 77), kde působila řada předních osobností německé historické školy. Když v roce 1882 vznikla česká univerzita, stal se docentem pro obor finanční věda, řádným profesorem byl od roku 1898. Prvním teoretickým dílem byl spis *Národní hospodářství (1883)*, který sice byl pod vlivem historické školy, ale při vymezení poslání spisu zdůrazňoval, že jde o to popsat *skladbu národohospodářskou jaká je a nikoliv jaká by měla být, případně jak toho dosáhnout*. Je to komplexní dílo, které si kladlo za cíl seznámit českou odbornou veřejnost, zejména studující, se základními poznatky národohospodářské vědy. Kaizl byl důsledný ve využívání české terminologie, kterou tvořili společně s Brádem již v období studií a *Albín Bráf (1851 – 1912)* měl silný vliv na Engliše. Všeobecně je považován za dominující osobnost českého ekonomického myšlení 19. století, i když jeho mezinárodní věhlas nelze srovnat s Kaizlem a rovněž rozsah jeho písemných prací je skromný a zachoval se jen díky úsilí jeho žáků. Na druhé straně je však jeho přístup promyšlenější a fundovanější. Na rozdíl od Kaizla se více soustřeďoval na národohospodářskou vědu a jeho vliv se stal významnější. K přednáškám Bráfa se vracela generace národohospodářů období vzniku a prvních desetiletí existence samostatného Československa.¹

Právě Bráf orientoval pozornost českého myšlení k otázkám metody národohospodářské vědy a zdůrazňoval, že postup, který vyhledává to, co je společné různým singulárním jevům a

¹ Blíže k vývoji českého ekonomického myšlení např. Fuchs, K., Lisý, J.: *Dějiny ekonomického myšlení. Od antického myšlení do marginalistické revoluce v ekonomii*. Elportál, Brno: Masarykova univerzita. ISSN 1802-128X. 2009.

souvislostem, je postup či *metoda induktivní* (aposteriorní, empirický). V tomto případě se jedná o metodu adekvátní především přírodním vědám, které mohou využít experimentu. Naopak v národohospodářské vědě je možno touto metodou dospět *pouze k přibližným generalizacím*. Odtud odvozuje, že musí být využívána *metoda deduktivní* (abstraktní, spekulativní), která spočívá v tom, že si určitou příčinu (pohnutku) lidského jednání představujeme jako výhradně působící. Tím ji izolujeme a usuzujeme, dedukujeme, jak by lidé za těchto podmínek nutně jednali. *Indukce a dedukce tedy dospívají k obecnějším poznatkům různou cestou*. Z této pozice kriticky hodnotil ostatní školy. Klasické politické ekonomii vytýkal, že postupovala především metodou dedukce, historické škole pak to, že se zřekla poznání absolutních hospodářských zákonů. Na druhé straně vyzvedával její význam pro studium vývojových tendencí, stejně jako zohlednění etických souvislostí.

V období bezprostředně po vzniku samostatného Československa se vytvořily v Brně podmínky institucionálně ukotvující rozvoj národohospodářského myšlení a výuky odpovídajících disciplín na vysokých školách. V roce 1919, tedy po dvaceti letech existence českého vysokého učení technického, byla založena Masarykova univerzita, jejíž součástí se stala i právnická fakulta. Engliš působil na Právnické fakultě Masarykovy univerzity od jejího založení v roce 1919, ale v Brně působil jako profesor národního hospodářství již od roku 1911 (právě na Vysoké škole technické). V roce 1912 přešel z Prahy na brněnskou techniku František Weyr, a to jako profesor právních věd. S Karlem Englišem se osobně znali již ze společné účasti na seminářích A. Bráfa na pražské právnické fakultě. Oba dva stáli u zrodu Masarykovy univerzity a její právnické fakulty a přestože se profilovali po stránce odborného zaměření odlišně, oba měli na formování brněnské školy významný vliv a především na utváření metody národohospodářské vědy. Roli přitom sehrála skutečnost, že právě na půdě právních věd probíhala diskuse o cílech a metodách směřující k vyprofilování metodologie právní nauky. Fr. Weyr vydal ucelený výklad již ve spisu „*Základy filozofie právní*“, který vyšel poprvé v roce 1920. Východiskem mu byl filozofický idealismus a noetický dualismus toho co jest a toho co má být.

První ucelený výklad teleologického poznávání v oblasti hospodářské vědy publikoval K. Engliš v roce 1922 ve svých „*Základech hospodářského myšlení*“. Stejně jako u Weyra je i Englišův výklad úzce spjat s Kantovou noetikou, od které je odvozena jeho teleologická metoda přesahující základní rámec forem poznávání I. Kanta. Englišův přínos zdůraznil Weyr slovy: „Teleologického hlediska používá se zejména ve vědách, jejichž předmětem poznávání jest vědomé účelové jednání lidské, tj. tedy ve vědách hospodářských. Příslušnou metodologii resp. noetiku tohoto druhu poznávání vybudoval u nás Karel Engliš.“²

Potřeba propracování nové metody byla umocňována situací, ve které se ocitla ekonomická teorie. Především se do stavu ekonomie promítaly kontroverze odehrávající se na půdě škol s přímým vlivem na české ekonomické myšlení. První okolností byl spor o metodu mezi rakouskou školou (K. Menger) a německou mladší historickou školou, v jejímž čele stal G. Schmoller. Jeho obsah měl zásadní význam pro vymezení samotného předmětu národohospodářské vědy a adekvátnost metod zkoumání.

Druhá okolnost souvisela s tím, že se v 90. letech 19. století již významně rozchází učení rakouské školy (která stála u zrodu marginalistické revoluce, rozpracovala metodologický individualismus a výchozí teoretickou konstrukci revoluce - teorii mezní užitečnosti) s učením formujícího se hlavního proudu neoklasické ekonomie, která z marginalistické

² Weyr, F.: Úvod do studia právního. (Normativní teorie). Spisy právnické fakulty MU v Brně, sv. 132. MU Brno, 1994, s. 15 - 16

revoluce vzešla jako její reprezentativní produkt. Přitom vývoj pojetí neoklasické ekonomie, zejména v otázkách souvisejících s tradičním kontextem role hospodářství ve společnosti, nastoloval řadu otázek, které vyžadovaly nové odpovědi na to, čím se má zabývat ekonomie, co vše je nutno zohledňovat při hledání odpovědí na ekonomické problémy a jak přitom postupovat. Tato situace byla zvýrazněna nejen důrazem na proměnu ekonomie v pozitivní vědu, ale i uplatněním metodologického individualismu, jako výchozího přístupu k hospodářství.

Narůstající disharmonie byla stimulována i skutečností, že neoklasická ekonomie byla rozpracovávána důsledně jako teorie mikroekonomická. To způsobovalo dvě třetí místa,

- především se tím upozadily tradiční makroekonomické otázky, které po dlouhá desetiletí formovaly přístup ekonomické teorie (od merkantilismu a kameralistiky, přes klasickou politickou ekonomii a její dobové kritiky)
- ale současně se, především v kontextu technických a technologických proměn provázejících průběh technické revoluce posledních desetiletí 19. st. zvýrazňovaly některé problémy s vyhraněnou makroekonomickou dimenzí. K těm patřily vývojové tendence hospodářských cyklů, otázky měny a kupní síly peněz, ale také např. otázky související s narůstajícím přesvědčením, že stát je subjektem s předpoklady i schopností omezovat sociální tvrdosti využitím rostoucích přerozdělovacích procesů.

Závažnou okolností se stalo, že vývoj neoklasické ekonomické teorie v tehdejší podobě neotevíral prostor k odpovědím na otázky související s těmito problémy. Navíc postupně nazrávalo přesvědčení, že pojetí trhů (resp. předpoklady o tržních poměrech) se rozcházejí se skutečnou situací a tržní struktury mají jinou podobu a produkují odlišné efekty. Tento problém se rozvinul v průběhu dvacátých let a silně poznamenal vývoj ekonomické teorie 20. století. Především se však stal zdrojem nastolování dalších kategorických požadavků na přehodnocování v základní a výchozí otázce ekonomie, efektivnosti fungování trhů.

Pokud bychom se pokusili o zohlednění všech těchto souvislostí, nemůžeme dospět k výstižnějšímu zhodnocení, než které provedl jeden z Englišových žáků, když se pokusil vyjádřit, jaký význam v procesu utváření metody a formování školy v té době měla všeobecně vnímaná potřeba vytvořit nový systém ekonomické teorie opírající se o originální metody. S takovou proměnou byla také spojována možnost vykročení za hranice dobových problémů ekonomie. Oním žákem je Vladimír Vybral, který s přiměřeným časovým odstupem publikoval v *Obzoru národohospodářském* recenzi Englišovy knihy „*Soustava národního hospodářství*“. „O Englišově „Soustavě“ jest nadto třeba konstatovati, že je v ní podáno řešení obtížné problematiky celého vědeckého oboru. ... nutno uznati jedinečné úsilí autorovo o vytvoření opravdu vědeckých, tj. teoretických předpokladů pro řešení problematiky, která během dosavadního vývoje stávala se až příliš často kořistí jednostranných ideologií a hospodářskopolitických směrů, které se rády vydávaly za výlučné a všeobecně platné řešení hospodářských a sociálních otázek pro teoretickou vědu hospodářskou – hodnou opravdu názvu teorie a vědy – jsou ony myšlenkové a praktické směry jen materiálem, z něhož je třeba vybudovati vědeckou stavbu představující soustavu poznatků o daném předmětu. Tento úkol řeší přítomné Englišovo dílo způsobem ojedinělým v celé dosavadní literatuře hospodářské vědy.“³

Skutečnost, že formování národohospodářské teorie Karla Engliše bylo spjato s propracováním nové originální metody v období, kdy problematika metod a metodologie

³ Vybral, Vl.: První soustava národního hospodářství. *Obzor národohospodářský*, roč. XLIII, č. 6. s. 381-382

patřila k prestižním, poznamenávalo i další vývoj brněnské školy. V naprosté většině prací se jednotliví autoři k těmto otázkám vraceli, zaujímalí stanoviska v polemikách a to nejen s odpůrci teleologické metody, ale i mezi sebou.⁴

2. Předmět jako symbióza pozitivního výkladu s uchováním tradičního kontextu hospodářských otázek

Není náhodou, že práce věnující pozornost Karlu Englišovi a jeho místu ve vývoji ekonomického myšlení, mají své těžiště v otázce metody. Ale adekvátnost metod je podmíněna a objektivizována předmětem zkoumání vědní disciplíny. Zákonitě se proto i zde prolínají vlivy, které byly významné z pohledu formování metody národohospodářské vědy. Začneme však pojednání o předmětu citací K. Engliše z jeho *Národního hospodářství* vydaného již v roce 1924. Jedná se o obdivuhodně obrazné a přívětivé uchopení vědní disciplíny s dobově podbarvenou myšlenkou. „Každá věda jest o sobě překrásná, bez ohledu na své praktické upotřebení. Myšlenkové ovládnutí vlastních forem myšlení i vnějšího světa člověka povznáší a uspokojuje. Některé vědy honosí se i krásným předmětem, jako astronomie. Co říci o národním hospodářství jako vědě? Není návodem, jak se někdy za to má, jak zbohatnouti, nýbrž odhaluje nám zákony lidského jednání neméně zajímavé a překvapující, nežli jsou zákony o oběhu sluncí. Její předmět však není pouze bohatství národů, jak řekl v záhlaví své knihy Adam Smith, ale též jejich bída a utrpení, práce a odříkání.“⁵

Pokud jde o postižení předmětu a zejména smyslu této disciplíny, je namístě ještě citaci doplnit. „Avšak věda dává zároveň též lidskému duchu moc nad vnějším světem v praktickém upotřebení. Není-li theorie hospodářská návodem jak zbohatnouti, je znalost zákonů lidského jednání nutným předpokladem pro státníka, který usiluje o lidský ideál a zmenšení lidské bídy. A v tomto je vznešené poslání národohospodářské vědy po praktické stránce.“⁶ Samozřejmě by tato myšlenka byla v současnosti vyjádřena jinými slovy, ale obsah, který je prezentován, patří k inspirujícím odkazům K. Engliše. Pokud projdeme vývoj ekonomie druhé poloviny 20. století, pak se zde nabízí možnost uvědomit si, kolik uměle vygenerovaných pseudoprotblémů bylo rozvíjeno a kolik aktuálních a průvodních problémů naopak zůstalo mimo zorné pole ekonomie, která se ráda označuje za moderní vědu.

Vraťme se nyní k myšlenkám Vl. Vybrala, který si při zdůrazňování mezinárodního významu Englišovy knihy, všímá podrobněji vlivů a okolností ovlivňujících formování Englišovy teorie. „Systematickým rámcem, v němž Englišovy jako mladému adeptu podávaly se výsledky soudobého hospodářského bádání, byla trojdílná koncepce národohospodářských disciplín, které akademická tradice střeoevropská spojovala od dob Rauových pod společným názvem „politická ekonomie“, rozpadající se na výklady národohospodářské teorie, národohospodářské politiky a finanční vědy. Střeoevropské zpracování této teorie

⁴ Uvnitř školy probíhala velmi rozsáhlá polemika zejména mezi K. Englišem a J. Loevensteinem, od jehož smrti uběhne právě letos 80 let. Navenek byla vnímána především jako osobní spor o autorství v přístupu, což zejména Loevenstein v úvodcích kritických statí zdůrazňoval (např. Loevenstein, 1930). Rozsáhlé odpovědi K. Engliše znamenají významné příspěvky k precizaci metodologie svého přístupu. Svým rozsahem i obsahem si však tento problém vyžaduje samostatné pojednání. Teleologická metoda měla řadu odpůrců zvnějšku, což je dáno několika významnými skutečnostmi. Metodologie je v rozporu s metodologií neoklasické ekonomie a samozřejmě především s „obecnou metodou vědy“, prezentovanou metodou přírodních věd a silným vlivem materialismu.

⁵ Engliš, K.: *Národní hospodářství* (příručka). Brno, nakladatelství Fr. Borový v Praze, 1924. s. 609

⁶ Vybral, Vl.: *První soustava národního hospodářství*. *Obzor národohospodářský*, roč. XLIII, č. 6. s. 381-382

respektovalo částečně jednak výsledky bádání historické školy národohospodářské, uplatňující hlavně poznatek o historické podmíněnosti hospodářských institucí kapitalistického řádu a o významném vlivu státu v tomto vývoji, jednak i teoretické výsledky rakouské školy subjektivní hodnoty při výkladu směny, cen, kapitálu a některých ostatních základních jevů hospodářských. ... Tento obsahový eklekticismus byl naukou převládající i v užším českém prostředí národohospodářském. ...eklekticismus byl tu dále pod silným vlivem praktických potřeb národa dospívajícího po obrození literárním a politickém k obrození národohospodářskému. Máme-li shrnouti naše předválečné přestěhatele národního hospodářství pod společný název, nechybíme podstatně, nazveme-li je starou školou, která vedle shora zmíněného eklekticismu hospodářsko-teoretického je charakterizována hlavně tím, že do popředí svého naukového zájmu stavěla otázky praktické hospodářské politiky.“⁷ V uvedené struktuře bylo publikováno i dílo „*Spisy Dra. Albína Bráfa*“.⁸

Současně je však možno ilustrovat, že po obsahové stránce se výklad posouvá mimo rámec historické školy a otevírá prostor neoklasickému vlivu. Je to patrné již u Kaizla (1883), který chápe hospodářství jako promyšlenou činnost člověka, při které jde o co nejúplnější uspokojení potřeb pomocí nejmenšího nákladu. Současně setrvává na zdůraznění, že se ale musí odlišovat:

- *činnost technická* – výrob určitého množství statků, určité jakosti na určitém místě a v určitou dobu,
- *činnost ekonomická* – což je postup podle zásady hospodárnosti.

Toto dělení vstoupilo do českého ekonomického myšlení při překonávání kamerálních tradic. Ale ve spisu je zřejmý vliv marginalistické revoluce, jak je patrné u základní kategorie, kterou je hodnota. V jeho podání se jedná o kategorii nejen psychologickou, ale také poměrovou, relativní. Je výsledkem porovnání. Cena je peněžním vyjádřením směnné hodnoty statků a utváří se poměrem mezi nabídkou a poptávkou. V souladu s přístupem marginalistů rovněž zdůrazňuje, že má-li se utvořit rovnovážná cena, musí platit:

- všichni účastníci trhu si musí počínat tržně
- musí být konkurence
- musí být umožněno, aby na straně poptávky odstoupili ti, jejichž pocit užitku je chabý, na straně nabídky ti, jejichž pocit nákladový je příliš velký.

Bráf přistupuje k vymezení předmětu národohospodářské nauky obdobně jako Kaizl. „Slovem hospodářství naznačujeme všechnu lidskou činnost, jejímž cílem jest opatření ukojení potřeb lidských zevními prostředky, tzv. statky zevními.Člověk se snaží vésti si v těchto věcech účelně, t.j. příklad nejenom si vybíráti pro danou potřebu vhodné látky a nástroje, nýbrž zejména též upravovati všude oběti tak, aby byly co možno nejúčinnější, aneb jinak, aby se dosáhlo prospěchů (užitků) poměrně nejvyšších obětmi poměrně nejmenšími. V této snaze osvědčuje se tzv. zásada hospodárnosti.“⁹ Významný je ovšem i kontext přístupu vědy zabývající se hospodářstvím, kde Bráf zdůrazňuje „...předmětem jejím jest hospodářská stránka života lidského společenství“ ale především se zde vyhraňuje vůči alternativním přístupům, mezi kterými probíhal spor. „Z toho plyne, že věda národohospodářská se neobmezuje na úkazy, souvislosti a vývoje uvnitř určitých konkrétních hospodářství národních, aniž se omezuje pouze na to, co s abstraktním pojmem národního hospodářství ve smyslu onom souvisí, nýbrž zahrnuje vůbec všechny jevy souvislosti a vývoje

⁷ Tamtéž, s. 383.

⁸ Viz Bráf 1913, 1914

⁹ Spisy dr. Albína Bráfa. Díl I. Sv.I. Národohospodářská teorie. Praha, 1913. s.1.

hospodářské, i takové, které nejsou v příčinné souvislosti s uzavřením určitých společenských celků lidských svazky politickými.“¹⁰ Taková hospodářská věda může sledovat tři cíle:

- vysvětlovat a objasňovat konkrétní hospodářské jevy, jejich souvislosti a vztahy. Je to studium historické a popisné, včetně statistiky
- zajímá se o to, co se v hospodářském dění a v hospodářstvích pravidelně opakuje, co je různým jevům společné a co je pro ně typické. Hledá pravidelnosti (hospodářské zákony) toho co je, stejně jako to dělají vědy přírodní. Hledat a vysvětlovat zákony je úkolem národohospodářské teorie
- z historického a teoretického poznání lze vyvodit všeobecná pravidla, zásady, maximy pro praktické hospodářské jednání. To je úkolem praktické vědy národohospodářské. Je-li subjektem stát, pak jde o národohospodářskou a finanční politiku.

Ve výkladu jednotlivých kategorií se pohybuje v pojetí odpovídajícím probíhající marginalistické revoluci. Toto pojetí národohospodářské vědy tvořilo východisko rodící se brněnské školy. Výše uváděné Vybralovo hodnocení velmi přesně prezentuje v čem spočíval posun v přístupu Engliša oproti Bráfovu přístupu. Obdobné stanovisko lze v téže době vyčíst z kritiky Spannovy ekonomie v Chytilově *Universalismu*¹¹. Na jedné straně průnik metodologického individualismu, o který se opírá národohospodářská teorie, na straně druhé uchování společenského kontextu hospodářských procesů. „Normativní konstrukce vědy hospodářské není možná“¹² zdůrazňuje Engliš. „Jednání člověka stává se hospodářským, je-li chťeno za účelem zmenšení subjektivní strasti.“¹³ Postulátem minima strasti se podle Engliša řídí člověk vždy, pokud pečuje o sebe. Ale také zdůrazňuje, že „jsou možné postuláty dva, subjektivní postulát minima strasti a objektivní postulát ideálu člověka.“¹⁴ Oba postuláty jsou však rozdílné, chápe je jako protikladná hlediska. „Táž teorie nemůže mít dvě různá poznávací hlediska, poněvadž to vylučuje jednotnost způsobu pozorování a jednotnost soustavy vědeckých poznatků.“¹⁵ Tady se Engliš ptá, zda skutečně oba postuláty ovládají lidské jednání. V odpovědi zdůrazňuje: „kdyby nebylo právního řádu, bylo by lidské jednání ovládáno pouze a jedině postulátem minima strasti.“¹⁶ Následné východisko pak znamená uchování kontinuity předchozích výkladů, když zdůrazní: „Péči o lidi jako objekt státem a právním řádem a péči lidí o sebe podle minima strasti nelze v téže teorii vykládati.“¹⁷

Závěr

V předchozích citacích je obsažen nezanedbatelný odkaz Englišova přístupu. Na rozdíl od Bráfova normativního výkladu se v Englišově pojetí (ve svém důsledku typickém pro celou jeho školu) vykrystalizovalo řešení, kdy na pozitivní výklad ekonomie navazoval výklad hospodářských otázek v následných kurzech praktické hospodářské politiky a finanční vědy. Pouze takto vzájemně propojený výklad měl pro uvedené autory skutečnou vypovídací hodnotu. Vývoj hospodářské teorie i praxe uplynulých desetiletí nám opakovaně ilustruje ošidnosti a úskalí porušení těchto vazeb. Mezi podněty pro přístup k hospodářským otázkám v současných podmínkách, ale i pro výuku těchto problémů při pěstování ekonomického stylu myšlení, je možno přiřadit:

¹⁰ tamtéž, s. 14

¹¹ Chytil, V.: *Universalismus jako metoda hospodářské vědy*. Praha – Brno, Orbis 1938.

¹² Engliš, K.: *Národní hospodářství*. Praha 1924, s. 575

¹³ Tamtéž, s. 583

¹⁴ Tamtéž, s. 589

¹⁵ Tamtéž, s. 590

¹⁶ Tamtéž, s. 591

¹⁷ Tamtéž, s. 592

- Důsledné promítnutí noetiky do kategoriálního systému, které je prostředkem předcházení podobným kolapsům v teorii a hospodářské politice, která nás provází v současnosti při následné analýze příčin potíží hospodářské a měnové unie v Evropě. K ilustraci toho, jak se rozchází ekonomická teorie s politickou aplikací a následné pronikání politických přístupů a rozhodnutí do ekonomické teorie učebnicových textů, nám může posloužit např. následující pasáž, ve které se zdůrazňuje, že ekonomická integrace se rozlišuje podle několika stupňů:
 1. zóny volného obchodu (*angl. free trade areas*) – členské země odstraňují na základě smlouvy všechny viditelné překážky bránící vzájemnému volnému obchodu. Za největší překážky jsou považovány tarify (cla) a kvóty (kvantitativní omezení obchodu).
 2. celní unie (*angl. custom union*) – je vyšším stupněm ekonomické integrace. Členové celní unie smluvně upravují jak vzájemné obchodní vztahy, tak vztahy se státy stojícími mimo celní unii např. jednotné celní sazby.
 3. volné trhy (*angl. single market for commodities*) – v tomto stupni ekonomické integrace jsou odstraňovány i všechny neviditelné překážky vzájemného obchodu. Neviditelnými překážkami mohou být například přehnané požadavky na certifikace výrobků nebo podpora spotřebitelů k preferování domácích produktů.
 4. společné trhy (*angl. common market*) – v tomto případě jsou nejenom odstraněny předchozí překážky, ale také je zajištěn volný pohyb výrobních faktorů (kapitálu, pracovní síly i technologií).
 5. měnová unie (*angl. monetary union*) – zahrnuje všechny předchozí znaky a mimo to mají členské státy vzájemnou dohodu o jednotné měně. Existuje v Evropské unii, ale některé státy včetně České republiky její součástí nejsou. Jejich vstup do měnové unie je ve stádiu přípravy.
 6. ekonomická unie (*angl. complete economic union*) – nebo také hospodářská unie, kdy mají členské státy upravenou i monetární (regulována stabilita cen, zaměstnanost, ekonomický růst ...) a fiskální politiku (úprava daní a vládních výdajů).
 7. politická integrace - znamená spojení dvou nebo více nezávislých států v jeden celek (federace, konfederace). Příkladem takto vytvořené politické unie je sjednocení dvou států Německa po rozpadu východního bloku.¹⁸
- Schopnost skloubit obecně ekonomické hledisko a teoretickou analýzu problému s místem zkoumané souvislosti v životě společnosti.
- Ze studia děl autorů brněnské školy je zřejmé, že zohledňování společenských souvislostí hospodářského systému se projevuje ve způsobu kladení otázek, na které je odpovídáno. Podstatné je, že tento rámec se promítá i do pozitivně konstruovaného teoretického systému ekonomie.

Literatura:

- [1] Bráf, A.: *Národohospodářská theorie. Spisy Dra. Albína Bráfa*. Sv. I. Nákladem Sborníku věd právních a státních. Praha, 1913.
- [2] Bráf, A.: *Národohospodářská politika. Spisy Dra. Albína Bráfa*. Sv. II. Nákladem Sborníku věd právních a státních. Praha, 1914.
- [3] Engliš, K.: *Teleologická theorie hospodářská a normativní theorie právní*. Obzor národohospodářský, 1929, s. 177 – 192, 267 – 282.

¹⁸ Blíže: Keřkovský, M., Keřkovská, A. *Evropská unie. Historie, instituce, ekonomika a politiky*. Computer Press, Praha: 1999. 142 s. IBSN 80-7226-196-7, s. 4-7

- [4] Engliš, K.: *Národní hospodářství*. Brno, Fr. Borový 1924.
- [5] Engliš, K.: *Národní hospodářství*. Praha, Melantrich 1946.
- [6] Engliš, K.: *Hospodářská theorie a hospodářská politika*. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyra. Praha – Brno, Orbis 1939, s. 67 – 75.
- [7] Fuchs, K.: *Brněnská Englišova škola – k problému metody*. Politická ekonomie, 4, 2000. ISSN 0032-3233 (str. 482 – 492)
- [8] Fuchs, K., Lisý, J.: *Dějiny ekonomického myšlení. Od antického myšlení do marginalistické revoluce v ekonomii*. Elportál, Brno: Masarykova univerzita. ISSN 1802-128X. 2009.
- [9] Chytil, V.: *Universalismus jako metoda hospodářské vědy*. Praha – Brno, Orbis 1938.
- [10] Keřkovský, M., Keřkovská, A. *Evropská unie. Historie, instituce, ekonomika a politiky*. Computer Press, Praha: 1999. 142 s. IBSN 80-7226-196-7, str. 4-7
- [11] Loevenstein, J.: *Teleologie jako myšlení ve zvláštní soustavě pojmů*. In.: Sborník prací k počtě 50. narozenin dra K. Engliše. Praha – Brno, Orbis 1930, s. 31 – 72.
- [12] Vybral, V.: *První soustava národního hospodářství*. Obzor národohospodářský, 1938, č. 6, s. 381 – 399.
- [13] Vybral, V.: *Problematika principu hospodárnosti v hospodářské teorii*. In.: Sborník prací k počtě 50. narozenin dra K. Engliše. Praha – Brno, Orbis 1930, s. 93 – 143.
- [14] Weyr, F.: *Úvod do studia právníckého (normativní theorie)*. Spisy právnícké fakulty MU. (Svazek 132). Brno, 1994.

JEL A11, A13, B13, B15, B41

prof. PhDr. Kamil Fuchs, CSc.

katedra ekonomie a veřejné správy

SVŠE Znojmo

Loucká 21

669 02 Znojmo

fuchs@svse.cz